

„S MENSCHEN BEGIN” MIDDEN EN EINDE

„TRAP DES OUDERDOMS” — ZOO HEETTE een prent, in de zeventiende eeuw geteekend en sinds meermalen gereproduceerd of ook wel als variant op het oude thema uitgegeven: de mensch, van z'n bakermat tot z'n sterfbed. Het was een opgaan van trede tot trede, een ontwikkeling van kind tot jongeling of jongedochter, tot man en vrouw tot de hoogste trede met de vijftiger jaren was bereikt. Dan daalde het leven. Zestig, zeventig, tachtig, negentig ... honderd ... „Der dagen zat.”

OUDERDOM.

Over het levensproces is in elken tijd veel en diep nagedacht en in verband daarmee over de waarde en den ernst van het leven.

Vóór mij ligt een boekje, ten jare 1824 uitgegeven dat den titel draagt, dien ik boven dit stuk plaatste. Het is geschreven door Petronella Moens en W. H. Warnsinck en verlicht met aardige koperprentjes.

De voorrede herinnert aan het boekje met denzelfden titel, dat Joan Luyken uitgaf in zijn sterfjaar 1712 en dat „het bedrijf en den aanwas” van het kinderleven vertoonde en versierd was met zijn etsen. Al zijn het vooral deze etsen geweest, die het boekje in later tijd zeer gezocht maakten — Luyken was als meester der graverstift beroemd tot over de grenzen — de zeregelige versjes zijn soms toch de lezing dubbel waard. Des dichters ernst spreekt zijn eigen gewichtige taal, en doet den man kennen als den eenzijdigen vrome, die in verschillenden toon herhaalt: „Hier beneden is het niet” en voor wien het leven alleen maar is een „gestadige dood,” zonder meer. Hij is vergeleken met Cats, die ook levenslessen gaf, maar het leven zelf waardeerde in al zijn variaties van arbeid en ontspanning en voor wien het een geschenk Gods was, dat hij wilde wijden tot Diens eer.

Het boekje van Petronella Moens en Warnsinck is eigenlijk een nieuwe bewerking van Joan Luykens pennevrucht; de versiering bestaat uit een geheel stel nieuwe plaatjes en het verschilt ook in „geest en toon” van 't oude werkje.

„Vader Luyken dacht, schreef en dichtte volgens de aangenomene denkbeelden zijner eeuw en wie zal het ons ten kwade duiden, dat wij de meer opgeklaarde begrippen die onze leeftijd aan een meer verhelderd inzien in de waarheden van den Godsdienst verschuldigd is, hebben pogen voor te stellen, waar de aard des onderwerps hiertoe aanleiding gaf.”

„In geen geval mag men den geest van het kind, door minvoegzame, onjuiste of verkeerde voorstellingen, verwarde denkbeelden doen vormen; zij ook het oogmerk anderszins nog zoo prijswaardig.” Het boekje toch was eigenlijk voor kinderen bestemd en de introductie spreekt voor zichzelf in de taal van den tijd:

446

„En gij, lieve kinderen! die u 'al aanstonds bij het zien der lieve plaatjes zult verheugen; laat het gebruik van dit werkje daarbij alleen niet berusten! prent de versjes in uw geheugen! Leest en herleest het proza en tracht aan de wenken, lessen, vermaningen, u hier gegeven, getrouw te zijn.”

Het slot der voorrede herinnert aan de spreuk: De tijd vliegt snel, met derzelve vermaning: Gebruikt hem wel! Als men aan zijn bestemming heeft beantwoord, dan zullen zich bij 't einde des levens, „uwe naaste betrekkingen scharen om uwe veege sponde, terwijl een hunner, oog en hand ten hemel heffende, uitroept:

„De laatste zucht is dan aan 't eind geslaakt;
De laatste band des levens losgemaakt;
De ziel bevrijd van smart en leed en druk
En deelgenoot van ongekend geluk.”

Vermoedelijk zal deze „voorstelling” bij een sterfbed wel niet gegeven worden; de veronderstelling teekent den tijd, waarin men zulken onzin neerschreef.

Maar behalve dit — het is een boekje, waarin de brave-Hendrikerij zich uitleeft.

Het sterven is het natuurlijke gevolg van het geboren worden — van den dood als de bezoldiging der zonde schijnen de auteurs niet te weten, althans er niet aan te gelooven.

Wel wordt de naam van Christus genoemd als van den Verlosser, maar van de verlossing als een genade-daad Gods lezen we niet.

„Gehoorzaamheid, onbepaald vertrouwen op den wijzen, liefderijken raad van ouders, opvoeders en leermeesters, blijmoedige onderwerping, eerbied voor het nameloos, overaltegenwoordig Opperwezen, dat zich als de weldoende Vader der menschen doet kennen, dankbaarheid aan en liefde voor dat Wezen en voor alle goede menschen, dat zijn de plichten van het nog jong, het ongeoeffend kind, en tracht het hieraan getrouw te zijn, o, dan bloeit hier op aarde voor hetzelfde nog het paradijs der onschuld even gelijk voor het eerste menschenpaar.”

Braaf zijn, deugdzaam leven, dan komt het wel voor mekaar. Als twee hetzelfde zeggen, is het nog niet hetzelfde.

Dit geldt ook van de moraal, die men het kinderleven indraagt.

't Boekje staat vol waarheden, die evenwel een eigenaardige kleur toonen, omdat men er andere waarheden in mist.

Joan Luyken schreef indertijd van 's werelds begin,

HET KIND GAAT NAAR SCHOOL

midden en einde, om zijn kleinzoon een gedachtenis na te laten. Het kinderleven van dezen „kleinen Johannes” gaf hem waarschijnlijk de stof voor dit werkje. „Dewijl ik oud ben en na gis misschien niet lange meer zal leven, zo heb ik tot gedachtenis u deze regels opgeschreven.” De vader van dit knapje, Luykens zoon Kasper, evenals hij, bekend etser in zijn tijd, was reeds op vijf-en-dertig-jarigen leeftijd overleden.

We begrijpen nu, zonder Luykens denkbeelden

UIT DEN GOEDEN, OUDEN TIJD

HET KIND MET DEN VALHOED. op godsdienstig gebied na diens bekeering te overschatten, dat Moens' en Warnsincks bewerking voor de kinderen van hun tijd eveneens kanteekeningen noodig maken.

Het loont wel de moeite de opvattingen dezer auteurs betreffende hetzelfde thema met elkaar te vergelijken.

Bij „Het kindje geboren” schrijft Luyken:

„Als 't bloemetje is
opgegaan
Zo nadert zijn ver-
welking aan.”

In 't boekje van 1824 lezen we:

„Nauw is het teeder wicht geboren
Daar doet de kreet der vreugd zich hooren
En 't ouderhart klopt vrolijk, onbeklemd
En dankt de Algoedheid voor den zegen,
In 't waardig pand, van Hem verkregen,
Die all' wat leeft en denkt, voor 't hoogst geluk
bestemt.”

Ik geef nog een paar staaltjes van beider kijk op de dingen.

DE VALHOED.

Bij Luyken:

„Nu 't kind alleen zal loopen leeren,
En evenwel zich niet bezeeren,
Zo heeft zijn Moeder hem behoed;
Ach Heer! behoed doch zo ons Herte,
Voor 't quaad van zondelijke smerte,
En quetsing van het teer Gemoed!”

Petronella Moens beschrijft het nut van den valhoed in proza: „Valhoeden beschutten het hoofd, wanneer het kind valt, voor alle zware kwetsingen en beledigingen.”

„De valhoed of het behoedmiddel bij het vallen is voorzeeker eerst uitgedacht door eene liefderijke, zorgende moeder.”

„Ik weet, dat een lief, blank, mollig en van gezondheid blozend kindje met eenen zwarten fluweelen valhoed, waar van onder het, met door vreugde glinsterende oogjes, rondkijkt, een bevallig schepseltje is en dat het, door dien hoed, bij menigen zwaren val, voor ongelukken wordt beveiligd.”

En Warnsinck rijmt dan onder 't plaatje:

„Het teederminnend moederhart,
Bewust, dat op oneffen paden,
Een droeve val haar kind zou schaden,
Behoedt het dus voor leed en smart:
Zoo zorgt ook, waar we uit zwakheid vallen,
Een liefdriek Vader voor ons allen.”

De trom is voor Luyken een instrument, waarvan het holle geluid hem doet denken aan het „raazen van het groote algemeen.”

Maar de auteurs, die hem imiteeren zingen een vrolijk liedje:

„Roer frisch de trom en laat 'u hooren!
Wie zou uw kindervreugd verstoren?
Uw krijgsummoer spelt geen gevaar.
Hebt gij, zoo straks, de beurs verlaten,
Roer vrij uw trom langs Amstels straten
Want kermis komt maar eens in 't jaar.”

De hoepel inspireert den piëtist tot ernstige gedachten:

„Als 't Hoepeltje niet wierd gedreeven,
Dan zouw zijn loop zich haast begeeven;
Zo moet het menschelijk leven voort,
Van kinds af, in zijn oude dagen,
Met minder en met meerder slagen,
Indien 't zal komen daar het hoort.”

Vergelijk hiermee het nuchtere:

„Geen hoepel loopt er, zonder slaan.
O lieve jeugd! gedenk hier aan.
Bij 't werk, aan u tot taak gegeven!
Wie traag en werkloos nederzit,
Raakt nimmer 't voorgestelde wit.”

Bij het bellen blazen schrijft Warnsinck een ernstiger waarschuwing.

„De waterbel moge opwaarts zweven,
Eén windje slechts vernietigt haar bestaan,
En spoedig is 't genot vergaan,
Dat aan het knaapje vreugd kon geven.
Zoo ras verdwijnt ook 's werelds vreugd:
Een ongestoord genot schenkt ons alleen de Deugd.”

Trouwens, de zeepbel heeft altijd een slechte reputatie gehad. Een kinderdichter uit de school van Van Alphen maakte dit moois er op:

„Kijk, hoe vrolijk is ons Pietje
Hij verheugt zich met een nietje,
Met een zeepbel anders niet!
O wat is het kinderleven
Ijdel en helaas! omgeven
Vol gevaar, gelijk gij ziet.
Valt hij onder al die grillen
Van de bank, wie zal hem stillen,
Zoo het moederlief niet doet?
Weg dan met die ijdelheden!
Ik wil leeren weltevreden
Hoe ik deugdzaam leven moet.”

Van zoo'n braveling rijmelde een andere „kunstbroeder”:

„Ik werp nu ras mijn hoepel neer
En zal wat anders zoeken
Waardoor ik onvermoeid wat leer.
'k Begeef mij tot mijn boeken.”

We begrijpen Hildebrand, als hij dergelijke zoete en goedleersche jongetjes een paar blauwe oogen belooft van echte Hollandsche knapen.

„'s Werelds begin, midden en einde.” De genoemde auteurs volgen nu het leven van leerschool naar ambacht; ze wonen een huwelijksplechtigheid bij en slaan dan het rijpe leven, waarin schijnbaar niets bijzonders te beleven valt, over — alleen een versje op handel en zeevaart moet dit gemis vergoeden — en zijn dan al bij ouderdom en dood.

Misschien om een diepen indruk te geven van de snelheid waarin het leven vervliegt — van den korten afstand tusschen wieg en graf.

A. L. v. H.